

Wereldwijd stijgt het aantal ouders, moeders én vaders die tijdens en na een scheiding ongewild contact verliezen met een of meer van hun kinderen. Vaak lopen de ouders vast in de hulpverlening, soms verergeren na een scheiding de problemen en ook is de kans op meerdere rechtszaken en escalerende verwijdering dan groot. De kinderen volharden in het niet meer willen zien van een ouder en professionals gaan daarin mee. Professionals in de zorg, maar ook rechters en advocaten, blijven vaak aan de oppervlakte en bestendigen soms de patstelling of het dominante patroon. Hierdoor ontstaan langdurige relatiebreuken die steeds moeilijker te repareren zijn. Hoe kunnen professionals en samenleving collectief leren van ouderverstoting en hun kennis en vaardigheden versterken? Welke gezinsdynamieken zien we, welke rol speelt het verdedigingsmechanisme 'splitting' en wat is de relatie met dwingende controle en het gebruik van macht? *Sietske Dijkstra*

Collectief leren van ouderverstoting

Als hulp niet helpt, maar
gezinsrelaties na een
scheiding verder ontwricht

'Iedereen is tegen elkaar uitgespeeld. Ik zie twee van mijn drie kinderen niet meer. Ook heb ik weinig contact meer met mijn eigen familie. Mijn ex-partner zei na de scheiding tegen mijn familie dat ze alleen de kinderen mochten zien als ze niet over mij – hun broer of zoon – zouden praten. Ze zei tegen de kinderen dat ze niet meer naar familie mochten als ze over papa zouden praten.'

OVER DE AUTEUR

Sietske Dijkstra is inhoudsdeskundige, docent en onderzoeker en actief lid van de EAPAP.

Dit artikel bevat statements van verstoten ouders die een of meer van hun kinderen niet of nauwelijks zien. Deze ouders voelen zich vaak niet gezien en gehoord als zij (reguliere) hulp zoeken. Ze lopen vast wanneer ze ondersteuning zoeken bij het duiden van de voor-

► tekenen en effecten en het herstellen van de relaties. We staan in dit artikel stil bij de kenmerken en consequenties van ouderverstoting. De kernboodschap is dat de ervaringen met deze ontwrichting worden ingebed in een kordate en zo mogelijk preventieve en inclusieve aanpak waarin signalen worden herkend en achtergronden geduid. Er is veel onwetendheid over en handelingsverlegenheid bij deze ex-partner- en familiedynamieken en de collectieve scholingsagenda wordt nog veel te weinig opgepakt. Dit terwijl er internationaal steeds meer handelingsgerichte kennis beschikbaar komt. Bijvoorbeeld de werking van het brein bij attachment en trauma, en dieptekennis van het gebruik van het defensiemechanisme 'splitting' (zwart-witdenken, de een is helemaal goed en de ander slecht) dat kinderen gebruiken om zich staande te houden. De kernkwespte is het ontwikkelen van een

in relatie wordt gebruikt) en herstelgericht werken. De conferentie werd georganiseerd door het universitaire Child and Youth Protection Center in Zagreb en stond onder leiding van Gordana Buljan Flander. Er deden 33 sprekers (psychiaters, psychologen, psychotherapeuten, onderzoekers, advocaten, rechters) uit achttien landen mee en bijna vierhonderd deelnemers. Ik was een van de sprekers. Uitgangspunt was ouderverstoting te beschouwen als een relationeel trauma: er was aandacht voor hechting, de werking van macht en controle, en intergenerationele overdracht.

Contactbreuk ouder-kind(eren) als verborgen vorm van geweld

De periode tijdens en na een scheiding is dikwijls moeilijk en gaat gepaard met veel verlies.

Bij het geweldpatroon van dwingende controle

en de intieme terreur is er veel vaker sprake van

machtsongelijkheid en ouderverstoting

(praktijk)model om splitting te helen. Verder is er aandacht voor de manier waarop macht en controle in deze familiedynamieken werken. Daarbij ligt de focus op legale en intergenerationele aspecten van trauma. Dit artikel is mede geïnspireerd op de internationale driedaagse zoomconferentie die de European Association for Parental Alienation Practitioners (EAPAP) hield in september 2020. De kernthema's daarin waren: splitting (een psychologisch verdedigingsmechanisme dat intern (intrapyschisch) en extern

Co-ouderschap komt niet van de grond, sommige ouders domineren het contact, er wordt gemanipuleerd en bedreigd. Soms worden er boodschappen uitgestuurd die de andere ouder onder druk zetten en verwarren, ook door de kinderen en derden erbij te betrekken.

Hij verdraaide mijn arm onder het mom van een spelletje en zei "sorry" toen de tranen in mijn ogen sprongen en de kinderen dat zagen, hij wist precies hoe ver hij kon gaan.'

'Ze zei bij de scheiding: ik neem je de kinderen af en zal je financieel uitkleden. Ik weet nu dat ik deze uitspraak letterlijk moet nemen.'

Kinderen die een ouder verwerpen, doen dit vaak radicaal en zonder ogenschijnlijk berouw. Zeker adolescenten kunnen zaken zeggen als: 'Je hebt als moeder of vader nooit veel voor me betekend, dus hoef ik je nu niet meer te zien' of geven aan dat de ouder 'er nooit voor hen was en de carrière of de nieuwe partner belangrijker vond'. Of ze geven redenen als 'hij kookt niet lekker', 'zij betaalt niets voor ons' of 'ik vind het bij jou niet leuk'. Kinderen die een ouder afwijzen, kunnen zich wreed en hautain gedragen. Dit wordt in de familiesysteemtherapie wel de omkering van de familie hiërarchie genoemd: het kind zit almachtig op een troon en kijkt neer op de ouder die onder vuur ligt. Ze ontnemen macht aan die ongepaste positie. Er kan ook sprake zijn van hevige woede, verminderde impulscontrole, frustratie en escalatie, waardoor de situatie onhoudbaar kan worden. Verworpen moeders (Dijkstra, 2019) vertelden bijvoorbeeld dat hun kind in opstand kwam als het begrensd werd en hun pedagogische gezag niet accepteerde, zoals de jongen van tien die zijn moeder een hoer noemde toen zij hem vertelde dat hij naar bed moest. Familiesysteemtherapeuten zoals Linda Gottlieb wijzen erop dat het essentieel is om zo snel mogelijk de familiegrenzen te herstellen. Recentelijk is ouderverstoting door Harman en anderen (2018) in het toonaangevende *Psychological Bulletin* een verborgen vorm van huiselijk geweld genoemd, waarin kinderen en de verstoten ouders worden gemangeld. Intussen wordt breed erkend dat het gaat om emotionele mishandeling van kinderen. Ouderverstoting is dan een resultaat van een (splijtend) proces dat daaraan voorafgaat en dat soms al gedurende jaren wordt opgebouwd.

Intimidatie en (verhuld) machtsvertoon

Hij zei waar de kinderen bij waren dat ik maar een Poolse schoonmaker was en niks voorstelde en de kinderen

namen dat gedrag over en behandelden me als de werkster.'

Al zes jaar in het huwelijk stookte bij en bevroeg onze dochter streng over mijn zogenaamde vriend.'

De etiologie van ouderverstoting is meervoudig bepaald. Er is een relatie met persoonlijkheidsproblematiek, (gewelds)trauma en intergenerationele overdracht van trauma. Bovendien is bij ouderverstoting sprake van machtsongelijkheid tussen de ouders als ex-partners en van ondermijning. In de ogen van de kinderen is de wereld verdeeld in een goede en een slechte ouder. De ene ouder heeft veelvuldig contact met de kinderen die deze ouder waarderen en graag bij deze ouder zijn. De andere, de verworpen ouder, heeft het nakijken en krijgt als die de kinderen ziet, geen echt contact maar juist de woede, paniek en frustratie op het bord. Dit leidt vaak tot nog meer spanning en een grotere kans op escalatie. De kinderen kunnen zich ook terugtrekken, fysiek, emotioneel en mentaal. Soms worden de kinderen stil of raken zij in de war, doordat ze worden bespeeld, beïnvloed of bedreigd.

'De kinderen hebben eigenlijk niks gezegd. Durfden ze niet? Ze werden bij de Raad gehoord en gebracht door hun opa die mijn ex-vrouw destijds vreselijk mishandeld had. Mijn ex-schoonvader bedreigde me na de scheiding en zei dat hij me dood wilde.'

De ontwrichting van de relaties begint vaak al tijdens de relatie. Na een scheiding wordt deze dan verder ontmanteld. In hun reflectie op de situatie geven verstoten ouders aan dat zij in een toenemend isolement kwamen. Zij en hun kinderen kregen meestal niet de ondersteuning die nodig was. De buitenwereld – ook de reguliere professionals – gaat vaak mee in de redenering van de good en bad parent en volgt wat het kind zegt. Het verwacht dikwijls de stem van het kind met het belang van het kind. De norm dat ex-partners als ouders samen optreden in het belang van hun kinderen versterkt dit patroon en is contraproductief. Reguliere hulp, zo betogen experts ook internationaal, verergert de problemen. ➤

➤ Al snel zwemt iedereen in de fuik: als een kind niet naar een ouder wil, dan kun je deze toch niet dwingen? Er gaat daardoor veel kostbare tijd verloren waarin het probleem verergert en blijft bestaan.

'Hij voegde zich voor het oog van de buitenwereld en voelde zich vaak minderwaardig in onze relatie. Hij gebruikte ons oudste kind om zijn grieven mee te bespreken. Na de scheiding voelde hij zich superieur. Hij bestookte onze zoon. Er was een patroon. Ook gebruikte hij zijn macht als leidinggevende op een onzuivere manier. Altijd liepen werkrelaties na een veelbelovend begin weer op niets uit.'

'Zijn inleving was gespeeld. Hij spiegelde het gevoel maar voelde het zelf niet zo en het nadoen gebeurde uit tactische overwegingen.'

Er zijn gezinnen waarin partners uit elkaar gaan na langdurig geweld. Dat geweld kan ook voortduren nadat de relatie beëindigd is. Het is van belang daarbij niet alleen te focussen op de klappen. Soms gaat het vooral om psychisch geweld: manipulatie, vernedering, het scheppen van afhankelijkheid, het laten kiezen uit twee kwaden ('chicken' genoemd door Harman), liegen en het beïnvloeden van derden. Deze diversiteit aan gewelds- en relatiepatronen en vooral de machtsongelijkheid zijn in de praktijk van de hulp behoorlijk onderbelicht. De norm dat ouders altijd welwillend zijn, gaat niet op. Onderzoeker Jennifer Hartman presenteerde op basis van haar onderzoek dat bij situationeel geweld tussen partners (twee kijken, twee schuld) kinderen veel vaker loyaliteitsproblemen ontwikkelen. Bij het geweldspatroon van dwingende controle en de intieme terreur is er veel vaker sprake van machtsongelijkheid en ouderverstoting.

Mijn praktijkervaring

Steeds vaker weten ouders de weg naar mijn praktijk te vinden. Ouders die in de buitenbaan van hun gezin zijn geraakt en het contact met hun kind of kinderen verloren hebben. Ouders die zijn afgewezen en onzeker zijn geworden over de band met hun kinderen die ooit vanzelf sprak. Die niet meer goed weten hoe hun kind leeft, wat het denkt, voelt, vindt en met wie het omgaat. Ouders die zoeken naar wat ze anders kun-

nen doen en hoe ze hun kinderen kunnen ondersteunen, ook al zien zij ze niet. Ouders die zich afvragen waar ze goed aan doen, hoe ze kunnen rouwen om hun verlies en hoe ze nieuwe wegen kunnen vinden om hun moeder- of vaderschap vorm te geven.

Conclusie en vervolg

In het interdisciplinaire thema van ouderverstoting komen kennis van (gewelds)trauma en intergeneratiele overdracht, forensische kennis van persoonlijkheidsproblematiek en hechtingsproblematiek door scheiding, bij elkaar. Jeugdzorg is qua kennis en vaardigheden onvoldoende toegerust om dit te tackelen en het thema zou versterking moeten krijgen. Vastgelopen zaken kosten maatschappelijk te veel en trauma repeteert, ook in de volgende generaties liet Jill Sandberg in haar keynote lezing zien. Ook en juist in de vorm van dissociatie, van niet beschikbaar zijn, van afwezigheid. Het gaat dus ook om repareren en het voorkomen van schade bij de volgende generatie en het helen van splitting dat tot fragmentatie van het zelf leidt. Ouderverstoting overkomt moeders en vaders. Toch zou de uiting ervan wel gendergeladen kunnen zijn. Bij moeders die verstoten zijn, lijkt er vaker sprake van trauma en symbiose met het kind. Bij vaders die verstoten zijn, lijkt er – zeker vanuit de geweldsliteratuur – een duidelijke relatie met dwingende controle waarin psychisch geweld en manipulatie van de kinderen en ex-partner bewust worden gebruikt. Dat wil trouwens niet zeggen dat moeders niet manipulatief kunnen zijn. Een interessante hypothese om verder te onderzoeken. ✚

Bron Zie QR-code